

Arstide liidu maja lugu

Katrin Rehema¹, Ken Ird², Andrus Rehema³

Üks õige eestlane unistab ikka oma majast. Eesti arstidel on maja olemas olnud juba 1928. aastast.

Praeguse aadressiga Tartus Pepleri tn 32 asuv krunt mõõdeti 1767. aastal välja linnale kuuluvast maatükist, mida kutsuti ühe paarsada aastat varem elanud Tartu raehärra järgi Pöpleri maaks. 1778. aastast on pärit esimene seni teadaolev krundiga seotud originaaldokument: ostumüügileping, millega Tartu kodanik ja pottseppmeister Johann Joachim Karnatz müüs Tartu rae liikmele Dietrich Heinrich Wilckele Pöpleri maa peale ehitatud maja. 1802. aastast pärit teadete järgi seisis krundil korteritega puumaja, mida ümbritses aed (1).

19. sajandi jooksul olid maja omanikuks Tartu kaupmees, Vastse-Kambja mõisnikud, Tartu arhivaar ning sajandi lõpus keegi nähtavasti eesti päritolu Tartu kodanik. 1900. aastal ostis krundi ja maja Krasnojarski jalaväepolgu staabikapten Antoni Ignatjevits Mašarski, kes 1901. aastal teavitas Tartu linnavalitsust, et ehitas „lagunenud igeriku maja kohale“ uue kivist elumaja (2).

Maja projekteeris Saksamaalt Mecklenburgist Tartusse tulnud arhitekt Carl Bescht (1860–1904), see oli üks tema mitmest sajandivahetusel kavandatud saksa renessansi vormis kiviellamust. Neist säilinud Pepleri 32 historitsistlik uusrenessansstiilis fassaad on Tartu linnapildis küllaltki erandlik. Seinad on laotud puhasvuugis punastest tellistest, heleda krohviga on lisatud tugevate vormidega korrustevahelised ja räästakarniisid ning nii siledad kui ka rustikaalsed nurgakvaadrid ehk risttahukakujulised tahutud nurgakive jäljendavad krohvitud

seinakaunistused. Seinad on väga liigendatud tänu kahekordsetele erkeritele (põhiseintest eenduv väiksem akendega hooneosa) ja eenduvatele trepikodadele ning kahekordsele kivist verandale. Lisades veel laiad ümara sillusega aknad ja tänavapoolse kõrge detailirohke fassaadiviilu, tuleb kokku historitsismile omane korruga raskepärane ja mänguline arhitektuur.

Elamu ehitati 1901. aastal kolmekordsena ja täiskeldriga. Esimesel ja teisel korrusel olid suured kogu korrust täitvad korterid ning kolmandal korrusel kolm tuba teenijatele. 1913. aastal võeti tubadena kasutusse ka kolmanda korruse seni tühjad katusealused. Töenäoliselt pärinevad ka peatrepikoja kolmanda korruse kiviseinad ja trepp ning Riia tänava poolsel fassaadiviilul olevad ärälõigatud nurkadega aknad selle ümberehituse ajast. Esimesel ja eriti teisel korrusel on sisekujundusest üsna palju säilinud. Peale ruumiplaani ka trepp koos vaibavarraste hoidjatega, valged kahhelahjud ja paar kaminat, siseuksed ja sisemised aknad koos historitsistlike kremonidega.

Tänapäeval võib Pepleri 32 maja oma ümbrusest eristuvana tunduda, kuid selle ehitamise ajal oli see linnaosa osaliselt aedlinlik ning samas piirkonnas oli mitmeid linnavilla tüüpi suuri elumaju. 1941. aastal jäi see Toometaguse ja Riimäe ümbruse ala rindejoonel suurtükitele alla ning suur osa hoonetest põles maha. Nii on väike ime, et arstide liidu maja üldse alles on.

Hoone viimane omanik enne arstiseltside liitu oli leskproua Hedwig von Wahl, kes elas veel 1923. aastal esimese korruse kuuetoalises korteris. Teine ja kolmas korrus ning keldrikorruse kolm ühetoalist korterit olid välja üüritud. 1927. aastal otsustas Itaaliasse kolinud leskproua

oma kinnisvara Tartus maha müüa, kuid liiga kõrge hinna tõttu – 5,5 miljonit Eesti marka – ei olnud keegi ostmisest tõsiselt huvitatud (3).

24. aprillil 1927 tunnistas Eesti Arstiseltside Liidu peakoosolek Tallinnas tarvilikuks osta liidu asutatud tervishoiumuuseumile maja. Otsusele kirjutas alla koosoleku juhataja, Eesti päästekomitee liige dr Konstantin Konik. Maja ostmiseks määrati komisjon koosseisus Tartu Eesti Arstide Seltsi esimees A. Valdes, aseesimees G. Kroll, laekahoidja J. Uudelt (4).

Komisjonile jäi silma Pepleri 32 maja, kuid hinda kõrgeks pidades pakuti siit-sealt laguneva maja eest 4,5 miljonit marka. Müüja ei nõustunud mingil juhul hinda alla laskma, käskides oma advokaadil tervishoiumuuseumi direktorile Voldemar Sumbergile teatada: „Mina endaga kaubelda ei luba.“ Hiljem tarmukas leskproua siiski leebus ja 30. jaanuaril 1928 ostis Eesti Arstiseltside Liit tervishoiumuuseumile krundi ja maja aadressil Pepleri 32 kokku 46 000 Eesti krooni eest.

12. veebruaril 1928 kirjutas Postimees loos „Tervishoiu muuseumil oma kodu“: „Neil päevil läks muuseumil korda omandada maja H. Wahlilt, mis asub Tartus, Pepleri tän. nr. 32. Maja on kiwist, kolmekordne ja nägus. Ühes majaga omandati ka wastaw maa-ala. Sama krundi kõrwal oli müüa weel teine krunt, mis kuulus Frat. Rigensisele. Ka see krunt omandati, mille läbi kogu krundi suurus on üle wakamaa“ (ca 0,37 ha) (5).

Arstiseltside liit oli maja omanik ja kasutas seda tervishoiumuuseumina, kuni Nõukogude Liit okupeeris Eesti 1940. aastal. 23. augustil 1940 kuulutas ENSV presidendi kohusetäitja Johannes Vares-Barbarus välja eramuseumite riigistamise seaduse, millega riik võttis tasuta üle kõikide

¹ Eesti Arstide Liit,

² TÜ ajaloodoktorant,

³ Tartu Restaureerimiskeskus

eramuseumite ja neid ülalpidavate asutuste varad. ENSV siseasjade rahvakomissari 22. oktoobri 1940. aasta otsusega Eesti Arstiseltside Liit keelustati. Alates 1941. aastast kasutas maja ENSV tervishoiuministerium (6).

Tervishoiumuuseum tegutses majas edasi kogu II maailmasõja jooksul ja veel 1950. aastate alguses, hiljemalt 1952. aastast nimetati see Tartu vabariiklikuks sanitaarhariduse majaks. 1958. aastal käskis ENSV tervishoiuminister anda nüüd Pälsoni tn 32 hoone üle vabariiklikule Tartu meditsiinilisele keskkoolile, kuid jätta sanitaarharidusmaja käsutusse kõik nende kasutuses olnud ruumid (7). Arvatavasti oli meditsiinikeskkool kasutanud hoonet osaliselt juba varem.

1984. aastal kolis Tartu meditsiinikool Nooruse tänava õppehoonesse ning Pälsoni 32 maja anti ENSV kõrg- ja keskerihariduse ministri korraldusega Tartu Riiklikule Ülikoolile. TRÜ pidi võimaldama Heino Elleri nimelisel Tartu muusikakoolil kasutada selles kuut klassiruumi (8), et aidata remontida muusikakooli õppehoonet Aleksander Lätte (praegu Lossi) tänavas. 1985. aastal andis TRÜ kolmanda korruse kasutada Tartu rajooni rahvasaadikute nõukogu täitevkomiteele.

1988. aastal tegevuse taastanud Eesti Arstide Liidu eestseisus otsustas 11. detsembril 1991 taotleda oma õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamist. 19. mail 1992 tunnistas Tartu linnakohus EALI omandireformi õigustatud subjektiks, kuna tuvastas „juriidilise fakti, et Eesti Arstide Liidu põhikirjaline tegevus ei ole kuni käesoleva ajani katkenud“.

Majavaldus Pepleri 32 tagastati Tartu Linnavalitsuse määrusega arstide liidule 20. septembril 1993. Nädal hiljem andis Tartu ülikool maja üle.

Õnnetuseks oli esimese korruse hõivanud tähtis riigiasutus – Tartu prokuratuur. Hoone anti tagasi tingimusel, et EAL sõlmib prokuratuuriga viieks aastaks rendilepingu. Riigiprokuratuur sellega ei nõustunud ja Justiitsministeeriumi ettepanekul andis Vabariigi Valitsus 21. septembril

1993 korralduse maja arstide liidule mitte tagastada, vaid jätta see riigi omandusse. 6. oktoobril palus Tartu linnapea korralduse tühistada, kuna maja oli juba tagastatud. Sellest hoolimata kinnitas valitsus 25. oktoobril riigi omandusse jääva vara nimekirja 6. septembri seisuga ja arvas Pepleri 32 hoone Justiitsministeeriumi halduses olevate mittetagastatavate varade hulka.

Nüüd kaebas Riigiprokuratuur Tartu Linnavalitsuse kohtusse, paludes tunnistada maja tagastamine seadusevastaseks. Tartu halduskohus jättis kaebuse 3. veebruaril 1994 rahuldamata, sest valitsuse korraldus maja mittetagastamise kohta ei saanud olla tagasiulatuva jõuga. Prokuratuur ei andnud alla ja kaebas edasi Tartu ringkonnakohtusse, mis tunnistas 31. märtsil 1994 linnavalitsuse määruse maja tagastamise kohta seadusevastaseks. Seega oli arstide liit teist korda oma majast ilma jäetud.

Kohtunikuvile oli küll kõlanud ja pall sedapuhku meie väravas, kuid mäng polnud veel läbi. Ka Tartu Linnavalitsus ei tahtnud leppida, et nende otsust millekski ei peetud, ja esitas kassatsioonikaebuse Riigikohtusse. Riigikohtu halduskollegium tühistas 16. juunil 1994 ringkonnakohtu otsuse ja arstide liidu õigused maja-omanikuna said lõpuks jalule seatud.

Tartu prokuratuur jäi viieks aastaks majja rentnikuks ja kolis välja 1998. aasta lõpus. Pepleri 32 krunt tagastati arstide liidule Tartu linnavalitsuse korraldusega 16. aprillil 1996, kinnistamisotsus tehti 23. septembril 1996.

1994. aastal alustas arstide liit Tartu linna poolt praeguseks miljööväärtuslikuks tunnistatud hoone restaureerimist ja renoveerimist, mis vaheaegadega on kestnud praeguseni. Taastatud on katuse ja fassaadi algne ilme ning siseruumides on restaureeritud nii palju originaalseid uksi, aknaid, ahje ja kaminaid kui võimalik.

Arstide liit ise kasutab suuremat osa teisest korrusest. Ühena esimestest said kolmandale korrusele oma toa arstiteadusüliõpilaste selts ja Soome arstitudengid. Ülemisel korrusel paikneb ka Eesti Arsti

toimetus ja seniorkirurgide seltsi ruum. Ülejäänud ruumid on välja renditud tervishoiukaugematele asukatele.

Aeg-ajalt on ikka küsitud, kas meil on seda maja üldse vaja, eriti praegusel neti- ja nutiajastul. Kui otsustada Exceli-tabeli põhjal, siis ilmselt mitte, kuid õnneks on elus peale tabelarvutusoskuse muidki väärtusi. Lõppeval aastal on nii eestseisuses kui ka volikogus maja tuleviku üle kirglikult vaieldud, kuid nüüdseks on kokku lepitud, et oma maja on üks EALI sümbolitest ja liidu maine alustest. Ruumidele väärrika ilme andmiseks kulub aega ja raha, kuid arstid on parimat väärt.

Arstide liidu maja võiks koondada arstkonna ning tervise- ja tervishoiuga seotud organisatsioone, pakkudes neile soodsat rendipinda, kohta koosolekute, koolituste ja muude ürituste korraldamiseks.

Kuni arstid ei ole veel päris virtuaalseks muudetud, tahavad nad vahel ka füüsiliselt üksteisega kokku saada ja Tartusse on pea igaühel aeg-ajalt asja. Oma maja saaks olla kõigile arstidele avatud kohtumispaik, kus kohvitassi taga kolleegiga paar sõna juttu ajada või kursusekaaslaste kokkusaamine korraldada. Seni kasutamata võimalusi pakuks suur õu, kus, muide, kasvab haruldane ja kaitsealune külmakindel pirnipuu ja taastamist ootab purskkaev. Kevadel oleks seal hea päikest või puude varju nautida, tudengitel õppidagi.

2021. aastal on Eesti Arstide Liidu 100. sünnipäev. See võiks saada üheks tähiseks majale uue elu andmisel.

ALLIKAD

1. Eesti Ajalooarhiiv (EAA). Fond 2381. Nimistu 2. Säilik 1189. Tartu Kinnistusamet. Pepleri 32 kinnistutoimik nr 33. 1792–1937.
2. EAA.2381.2.1189.
3. EAA.1163.1.361. Hartmann-Hasselblatt-zur Mühlen-Stackelbergi advokaadibüroo Tartus. Kirjavahetus Riia adv. E. Schwartziga, prof. E. Masinguga jt H. v. Wahlile Pepleri tn nr 32 kuuluva maja ning aia ja Riia üliõpilaskorporatsioonile kuuluva krundi kinnis. nr 429 tervishoiumuuseumile müümise, maja obligatsioonide reguleerimise jm asjus. 1927–1939; EAA.2110.1.3559. Eesti hüpoteegipank. Kindral Põdra tn 32, kinnistu nr 33, omaniku Eesti arstiseltside liidu (Eesti tervishoiumuuseumi) kinnisvara laenutoimik. 1928–1943.
4. EAA.2381.2.1189.
5. Postimees, nr 42, 12.02.1928, lk 4.
6. EAA.T-1168.2.15502. Tartumaa hooneteregister. Pepleri 32 toimik. 1953–1996.
7. EAA.T-1168.2.15502.
8. EAA.T-1168.2.15502.